

Martina Palečková Tauberová

Ľubomír Lupták: (Ne)bezpečnosť ako povolanie

Brno: Nakladatelství DOPLNĚK. 2017. 243 s.
ISBN 978-80-7239-333-6

Autor knihy Mgr. Ľubomír Lupták, Ph.D. je akademik a současně odborník s praktickými zkušenostmi z oblasti bezpečnostní a obranné politiky Slovenské i České republiky, jež kriticky reflektuje v etnografické publikaci nazvané (Ne)bezpečnosť ako povolanie.

Knihla je, jak sám autor uvádí, výstupem jeho po deset let realizovaného výzkumného projektu a je koncipována jakožto metodologický a teoretický průvodce celým jeho výzkumným obdobím, v němž velice podrobně a srozumitelně popisuje své postupně se vyvíjející záměry a výzkumné problémy, teoretická ukotvení a jejich modifikované podoby zasazené do zcela specifického prostředí byrokratických organizací zabývajících se nebezpečností, tedy tvorbou a veřejným šířením hrozeb zaštiťujících se zájmy bezpečnosti společností postsocialistických zemí, zejména Slovenské a České republiky. Autor, jak již bylo zmíněno, staví svůj výzkum na svých osobních zkušenostech i na zprostředkovaných zkušenostech osob přímo působících v daném prostředí a rovněž na analýze nebezpečnostních textů produkovaných odborníky na bezpečnost i na dalších projevech reprezentantů této oblasti při konferencích, workshopech či jiných veřejných akcích. Detailně se soustředí zejména na erudovanou a politicky mocenskou stránku tohoto prostředí, její projevy a důsledky formující společnost a na subjektivní ambice bezpečnostních a nebezpečnostních aktérů vytvářejících strategie vedoucí k jejich naplnění, především k posunu v kariérním žebříčku těchto hierarchických organizací. Činnosti, které příslušníci těchto státních služeb vykonávají, pociťuje – vycházejí ze svých osobních dojmů a prožitků – jako banální, samoúčelné a absurdní (s. 11). Text dále kriticky reflektuje a hodnotí s produkcí hrozbtextů a diskurzem bezpečnostní politiky související současný neoliberální model vládnutí založený na tržní strategii primárně sledující ekonomické zisky, který se rozšířil do všech sociálních sfér, čímž prohloubil sociální stratifikaci a nerovnosti.

Projekt si klade za cíl zjistit a co nejvíce pochopit příčiny traumatizujících zkušeností, jež jsou v tomto prostoru získávány v souvislosti s výkonem daného povolání, odpovědět na otázky, které z této zkušenosti vzešly, případně svým počinem pootevřít dveře do tajuplného světa (ne)bezpečnostní politiky, jejích nebezpečnostních expertů, umožnit čtenáři do něj alespoň okrajově nahlédnout a utvořit si o něm představu a tímto rozkrytím snad i napomoci k budoucí změně jeho fungování a jeho dopadů na každodenní život.

Jak již sám název napovídá, v hledáčku je zacíleno na osoby, které pracují na pozicích odborníků, expertů na transnacionální, dříve národní bezpečnost, kteří mají moc v rámci svého povolání produkovat to, co bude prezentováno jako hrozba pro celou postsocialistickou (dříve

socialistickou) společnost, a jejich praktiky, ale též na vykonavatele různých opatření prováděných v zájmu ochrany společnosti, tedy na ty, jimž se (ne)bezpečnost a její (re)produkce stala povoláním.

Kniha je rozdělena do celkem pěti kapitol. Jednotlivé kapitoly jsou uchopeny jako přehledný popis výzkumného projektu, budící dojem zdánlivého klasického rozdělení na teoretickou a empirickou část. Ve všech kapitolách se však prolínají různé teoretické koncepty reflektované empirickými daty získanými v rámci terénních výzkumů, i v průběhu analýzy nebezpečnostních textů, tzv. hrozbotextů, vyprodukovaných experty bezpečnostní politiky. První kapitola především představuje motivace, formuluje výzkumné problémy a vysvětluje základní pojmy bezpečnosti a nebezpečnosti. Ve druhé kapitole autor rozšiřuje pojem bezpečnosti o pojem sekuritizace a blíže rozvádí svá teoretická východiska v počátcích se opírající o analytické nástroje bezpečnosti kodaňské školy, které později podrobuje kritice v konotacích pařížské a aberystwythské školy a upravuje pro účely svého výzkumu, přičemž klade důraz na jejich limity pro využití v budoucích výzkumech mocenských institucí a dominantních diskurzů, jejichž iniciátoři se budou pokoušet následovat své předchůdce. Strukturální přístup teorie kodaňské školy doplňuje o koncept sociálního pole známého sociologa Pierra Bourdieua, který precizně zasazuje do politizovaného světa byrokratické organizace bezpečnostního aparátu a jeho představitelů, v jehož jednotlivých polích probíhá hra s herním systémem a pravidly. Tato pravidla nejsou v textu přímo vyjmenovaná, spíše pouze naznačená. Namísto nich je v pozdější kapitole čtenář seznámen s různými druhy organizační logiky pole bezpečnostních profesionálů a s teoretickými konstrukty ideálních typů. Na Bourdieuvu teorii roubuje termíny známé z teorie her a procesuální dynamické teorie. Bourdieův sociální prostor je rozdělen do polí, která jsou tak arénou, v níž se odehrávají politické boje o specifické zdroje či určitý kapitál mezi jednotlivými aktéry, kteří jsou v rámci struktury svých sociálních pozic ve vzájemných vztazích, a jež v tomto procesu vytvářejí strategie pro jejich dosažení. Bezpečnost jakožto nástroj polické moci, který má symbolický charakter, je veřejným statkem, o jehož podobu je sváděn boj. Autor skloubením uvedených dvou odlišných konceptů překonal úskalí předpokladu racionální volby v teorii her a Bourdieuovo vymezení se vůči volbám tohoto typu. Nejenže připouští, nýbrž z pozorovaného chování, výpovědí a postojů aktérů abstrahuje jejich každodenní neuvědomované jednání. Převažující strukturální rozměr svého přístupu kromě výše uvedeného autor deklamuje též na jazykové analýze (ne)bezpečnostního světa, v níž vychází z binárních opozic strukturujících lidskou mysl a řeč, které vyvozuje z odlišných forem sociálního jednání aktérů v rámci pole (s. 128). Předpokládá, že dichotomie obsažené v běžném jazyce odrážejí dominantní vize sociálního světa, jeho klasifikace a hodnoty. Strukturální koncepty kombinuje s konceptem poststrukturálním od dalšího inspirativního francouzského autora Michela Foucalta. Představuje upravený Foucaultův koncept *governmentality*, který obohacuje o konotace neoliberálního systému, který nazývá neoliberální *governmentalitou* a jenž aplikuje na svůj výzkum ve snaze o lepší interpretaci strukturální změny v politickohistorických souvislostech a o vytvoření konstruktivnější kritiky v současné době vládnoucích principů charakteristických pro neoliberální ideologii. Ve třetí kapitole autor popisuje jednotlivé fáze výzkumu a své tři výzkumné terény, které se vzájemně překrývají, úskalí prováděného etnografického výzkumu, do něhož nelze vstoupit dvakrát stejným způsobem, metody konstrukce dat, které vzájemně konfrontuje a interpretuje. Reflektuje

své etické postoje při anonymizování informátorů i zkoumaného prostředí. Předkládá vysvětlení a vhodným způsobem argumentuje ve prospěch skrytého výzkumu, kdy doznává, že tento, v odborných kruzích stále z morálního hlediska diskutovaný typ výzkumu, zejména v první fázi svého projektu sám hojně využíval. Na místě je v tomto případě poukázání na prostředí nebezpečnostních aparátů, které je nepropustné a vázané mlčenlivostí právě ve věcech interního rázu, a tedy nepřístupné „vetřelcům“, obzvlášť v podobě sociálních vědců. Ven z tohoto prostředí k lidem pohybujícím se mimo tuto oblast se obvykle dostávají pouze informace procházející přes cenzurní filtr. Čtvrtá kapitola je soustředěna na principy nebezpečnostního porozumění, mapuje výše zmíněnou organizační logiku hry v poli bezpečnostních profesionálů a v návaznosti na výzkumný problém přibližuje čtenáři reálné typy aktérů s jejich dispozicemi hrajících o veřejné statky v nebezpečnostním poli a potažmo i různé struktury zobrazené v ideálnětypických dichotomiích, jejichž teoretický základ si vypůjčil opět od Bourdieua a Wacquanta a obohatil jej o další opoziční dvojice. Ideálními typy poukazuje na faktory, u nichž předpokládá, že stojí za expanzí nebezpečnostního jazyka a institucí a za expanzí sekuritizace a byrokratizace symbolického světa nebezpečnosti (s. 129). Pátá kapitola je rekapitulací postupů a zjištění zasazených do autorova interpretačního rámce, jakožto závěr však působí nedotaženým dojmem. Celý text je prosycen řadou různých zajímavých teoretických konceptů, které autor buď obsáhle prezentuje, a to pouze v určitém momentu, nebo je jen letmo zmíní, avšak dál s nimi, ke škodě celé tvorby, již více nepracuje a neřeší, což působí dojmem aktuálního nápadu, jenž dalším nereflektováním pozbývá důležitosti, čímž se snižuje jeho význam v kontextu celé práce.

Předmětné prostředí, aktéry, texty, ceremonie a rituály autor uvedené publikace analyzuje otevřeným a velice autentickým způsobem. Z textu jednoznačně vyplývají teoretické přístupy, které jsou kombinací zejména explicitně vyjádřeného strukturalismu a jeho důrazu kladeného na strukturu, poststrukturalismus s jeho dekonstrukcí a kritickou pozicí a implicitně použitých poznatků teorie her a procesuálního paradigmatu v sociálních vědách. Přinejmenším za zmínku stojí autorovo obrátěné zacházení s konceptem diskurzu, který v souladu s Foucaultovým pojetím je subjekty reprodukován, nikoli vytvářen. Kritický charakter této práce zasazený do snahy o vysvětlení fungování sociální struktury zkoumané oblasti společností prostřednictvím konfliktních mechanismů a autorovo zaujetí analýzou sociálních situací respektujících historickou perspektivu ve svých rysech připomíná přístup manchesterské antropologické školy v čele s Maxem Gluckmanem.

Text jakožto poměrně zdařilý odborný výstup obsahuje řádné citace a odkazy na odbornou literaturu. Jazyk autora je jemný a precizní. Jeho projev je jasným a přímým demonstrováním postojů vycházejících z kritické teorie vymezujících se vůči lokálnímu překladu neoliberálního vládnutí v postsocialistických zemích a jeho principům, které oslabují sociální aspekt státu a prostřednictvím nebezpečnosti jakožto nového kulturního a mocenského rámce (s. 105) legitimizují represivní mechanismy zaměřené vůči marginalizovaným vrstvám obyvatel. Konkrétní marginalizované skupiny zmiňuje velmi okrajově, lze je však předjímat z popisů konkrétních situací pozorovaných při terénním výzkumu, například v sociálně vyloučených lokalitách. Velice zřídka, pouze ilustrativně, ale vhodně používá citace anonymizovaných respondentů, jimiž dokresluje svá východiska a analytické rámce. Projekt je evidentním projevem autorovy touhy po sociální změně.

Kniha přispívá k pochopení našich předsudků vůči druhým, které jsou nám jakožto členům národa podprahově podsouvány, kterým se učíme v rámci socializace a které na nás prostřednictvím politických a akademických diskurzů a médií útočí a podporují strach, jímž se umocňuje vymezování se vůči těm, kteří jsou většinové společnosti našich malých středoevropských států vštěpováni jako ti, kteří naše bezpečí ohrožují. Tvorba hrozeb a ohrožených je tak funkčním nástrojem politické manipulace a vytváření masové hysterie posílené „skutečným“ pocitem mnohostranného a všudypřítomného ohrožení.

Z odborného hlediska představuje publikace výbornou orientaci v teoretických konceptech, v jejich možných modulacích a možnostech jejich efektivní aplikace na dané téma a prostředí, které lze v česko-slovenském prostoru, snad z pouhé opatrnosti a obavy z osobní kompromitace, stále považovat za hlouběji neprobádanou oblast. Všem čtenářům/občanům nejen zemí SR a ČR, kteří chtějí nahlédnout do hrnce, v němž se přerozdělují veřejné prostředky a vaří strach z nebezpečí a šíření veřejné/morální paniky, vřele doporučuji tuto publikaci k přečtení.